

Jak skoncovat s montovnou Evropy.

Zahraniční inspirace pro reformu středního odborného školství

PAQresearch

/ Autoři studie

Jan Zeman

Adam Kořínek

Kateřina Motyčková

/ Kontakty pro média

Jan Zeman

PAQ Research

jan.zeman@paqresearch.cz

+420 608 353 597

Datum publikace

31. říjen 2024

Vydáno díky podpoře:

Obsah

/	Úvod	5
/	Shrnutí	6
/	Trendy evropských reforem: jasný systém kvalifikací, zapojení firem a klíčové kompetence žáků	8
/	Švédsko: proměnlivé úspěchy v posilování všeobecnosti středního odborného vzdělávání	10
	Spolupráce státu a sociálních partnerů	10
	Příliš komplikovaný systém odborného vzdělávání	11
	Duální vzdělávání ve Švédsku	12
	Reformy středního odborného vzdělávání ve Švédsku	13
	Výsledky reforem: možnost pokračovat na VŠ je důležitá i pro studenty středních odborných škol	14
/	Polsko: intenzivní snaha zapojit zaměstnavatele do vzdělávání	17
	Nové obory vznikají po dohodě ministerstev a zástupců zaměstnavatelů	17
	Duální vzdělávání v Polsku	19
	Reformy SOV v Polsku: Prodloužení a opět zkrácení povinného všeobecného studia	20
/	Nizozemsko: najít vhodnou školu pro každého studenta	24
	Odborné vzdělávání, které láká i dospělé	24
	Struktura nizozemských středních škol je hodně komplexní, ale umožňuje vysokou flexibilitu	25
	Duální vzdělávání v Nizozemsku	27
	Reformy v Nizozemsku: slučování škol a atraktivnější kvalifikace	28
/	Rakousko: pestrá nabídka škol a inspirativní učňovské vzdělávání	32
	Zemědělství, zdravotnictví i hospodářství – rakouské školy řídí více resortů	32
	Duální vzdělávání jako standard středního odborného vzdělání	35
	Finance v duálním vzdělávání – výdaje, platy, příspěvky státu	36
	Rakouské reformy: povinné vzdělávání do 18 let a odborné vysoké školy	37

Úvod

V Česku bychom rádi měli průmysl, který kromě dodávání součástí západním firmám bude schopen také vytvářet inovace. Kroky k tomuto cíli ale vážnou, včetně inovací ve středním odborném školství. Jak zajistit, aby bylo co nejvíce dostupné a otevřené celoživotnímu vzdělávání? Jak vybavit žáky schopnosti, které jim umožní reagovat na prudké změny na pracovním trhu? Jak upravit obsah a strategii vzdělání, aby odpovídala moderním technologiím a požadavkům zaměstnavatelů? V přehledové studii ukazujeme na zkušenostech Švédska, Polska, Nizozemska a Rakouska, kde by se tuzemská reforma středního odborného vzdělání mohla inspirovat, a doporučujeme možná řešení v českém kontextu.

Shrnutí

Co je potřeba podle mezinárodních i českých strategických dokumentů:

- Vytvořit u žáků základy pro časté změny v pracovním světě – absolventi si musí odnést rozšiřitelné dovednosti, na které budou navazovat v celoživotním vzdělávání.
- Inovovat vzdělávací obsah a metody výuky – v souladu s moderními technologiemi i požadavky zaměstnavatelů.
- Podpořit flexibilitu absolventů (prosadit nízké množství oborů s odbornými základy, možnosti rychlých a dostupných rekvalifikací, prostupnost k vyššímu vzdělání přes všem dostupné zkoušky.
- Zajistit soulad kompetencí absolventů s požadavky zaměstnavatelů (vzájemná komunikace na úrovni státu a zaměstnavatelů o vzájemných potřebách, podložená robustními analýzami bez neověřených domněnek).

Inspirace ze Švédska • Téměř ¾ žáků studují všeobecné programy. • Žáků na učilištích tráví 50 % výuky v praxi u zaměstnavatelů. • Do vzdělávání na středních odborných školách (praktická příprava žáků, tvorba kurikula apod.) jsou zapojeny asociace zaměstnavatelů a zaměstnanců, vzdělávací instituce a další sociální partneri.	Inspirace z Polska • Spolupráce zaměstnavatelů a škol je legislativně ukotvená. • Provazování světa práce a vzdělávání probíhá přes ověřované pozice krajských koordinátorů a oborových rad. • Systém kurikula založený na vzdělávacích výstupech, který umožňuje potvrzovat kvalifikace skrz neformálně získané dovednosti v praxi
Inspirace z Nizozemska • Prostupný systém odborného vzdělávání. Část žáků z nejméně prestižních “učňovských” škol dostuduje profesního bakaláře. • Každý obor obsahuje obecnou, odbornou a modulární část, aby absolventům zůstal základ pro možnou změnu profese v daném oboru. • Žáci mimo proud všeobecného vzdělávání (gymnázia) mohou začínat střední školu ve třídě s kombinovanou výukou všeobecných předmětů a základních odborných předmětů a mají dva roky na to se vyprofilovat do jedné ze studijních drah.	Inspirace z Rakouska • Žáci učilišť stráví 80 % studia výukou přímo u zaměstnavatelů. • Žáci na praxích dostávají mzdu a zaměstnavatelé pak příspěvky od státu na její placení nebo na doplnění kvalifikace zaměstnanců. • Je povinností vzdělávat se do 18 let. Žáci, kteří ukončí základní vzdělání (v 15 letech), nyní musí absolvovat nějakou formu školení, až dokud nedosáhnou věku 18 let.

Trendy evropských reforem: jasný systém kvalifikací, zapojení firem a klíčové kompetence žáků

Podmínky pro vytvoření fungujícího středního odborného vzdělávání (SOV) jsou shodné napříč Evropou. V období 1990-2015 se odborné vzdělávání reformovalo s ohledem na hospodářské, demografické a technologické změny, píše ve studii Evropské středisko pro rozvoj odborného vzdělávání (CEDEFOP) (2018). Zpřehledňují se systémy kvalifikací, sílí snaha o zapojení zaměstnavatelů do vzdělávání a zvyšuje se důraz na využití klíčových kompetencí (digitální, čtenářská, kritické myšlení aj.) v pracovním životě.

V podobné perspektivě uvažuje také OECD ([2023](#), s. 8-9) mezi jejíž priority odborného školství připraveného na budoucnost patří:

- **Rozšiřovat dostupnost SOV** – jak pro žáky s nízkým potenciálem, tak i pro celoživotní vzdělávání.
- **Vytvořit u žáků základy pro časté změny ve světě práce** – absolventi musí nabýt dovedností, na které budou navazovat v celoživotním vzdělávání.
- **Inovovat vzdělávací obsah a strategie** – v souladu s moderními technologiemi i požadavky zaměstnavatelů.

Reformy ubírající se tímto směrem by měly zajistit, že SOV nebudou opouštět nezaměstnaní nebo těžko využitelní absolventi. Vezmeme-li v úvahu výše zmíněné inovační cíle a budeme-li chtít dosáhnout co nejvyššího souladu oboru studia a oboru zaměstnání, prioritami změn by měly být:

1. **Flexibilita absolventů** (nízké množství oborů s odbornými základy, možnosti rychlých a dostupných rekvalifikací, prostupnost k vyššímu vzdělání při zvyšování nároků práce).
2. **Soulad kompetencí absolventů s požadavky zaměstnavatelů** (vzájemná komunikace mezi státem a zaměstnavateli o vzájemných potřebách, podložena robustními analýzami bez neověřených domněnek).

V Česku reforma SOV dlouhodobě vázne. Nechceme být sice „montovnou Evropy“, zároveň ale neplníme potřebné strategické cíle. [Strategie vzdělávací politiky 2030+](#) ve své implementační kartě středního vzdělávání slibuje (MŠMT, [2020](#), s. 106):

- Snížení počtu oborů vzdělávání.
- Zavedení výuky odborných základů pro větší flexibilitu absolventů (stavebnictví, ekonomie, zemědělství, strojírenství...).
- Vytvoření kritérií kvality praktického vyučování na praxi ve školách i ve firmách.

Dokončit všechna opatření podle plánu do roku 2023 se nepodařilo. Stejně aktivity navíc uvádí dlouhodobé záměry z let [2015-2020](#), [2019-2023](#) i ty [aktuální do roku 2027](#). Aby se reforma konečně zdařila, je třeba podniknout řadu kroků včetně posílení úřednických kapacit na MŠMT, zavedení finanční motivace krajů pro změnu struktury oborů nebo vytvoření platformy pro komunikaci s kraji, školami a zaměstnavateli o plánech ve změnách oborové soustavy (PAQ, [2024](#)). V neposlední řadě je dobré inspirovat se u ostatních zemí a to nejen povšechně po vzoru „*chceme učňovské vzdělávání jako v Rakousku*“, ale především odkrýt proces, jak jednotlivé země měnily SOV a jaké překážky musely překonat.

Následující kapitoly s popisem středního odborného vzdělávání vybraných zemí nabídnou přehled, jak se daří jiným evropským zemím inovovat své střední odborné školy, aby plnily požadavky kladené na uplatnitelnost či flexibilitu absolventů.

Předem varujeme, že neexistuje země, která by byla vzorovým příkladem ve všech oblastech, proto u každé z nich popisujeme opatření, z nichž se lze inspirovat a složit tak recept na úspěšnou inovaci středního odborného školství v České republice.

Švédsko: proměnlivé úspěchy v posilování všeobecnosti středního odborného vzdělávání

autor: Jan Zeman

Švédsko je země, kde nadprůměrný podíl žáků (v rámci EU) dokončí střední vzdělání a najdou si zaměstnání. Zemi se nevyhýbají problémy jako předčasné odchody ze středního odborného vzdělání nebo nízká prestiž a malý podíl žáků v učňovském vzdělání. Stále se zde však povedlo posílit všeobecné vzdělávání na středních odborných školách či vytvořit střední úroveň řízení mezi státem a školami s odpovědností za kvalitu výuky ve školách i u zaměstnavatelů.

Spolupráce státu a sociálních partnerů

Podobu středního školství ve Švédsku vymezuje několik aktérů. Ministerstvo školství doplňuje Národní agentura pro vzdělávání (Skolverket), která připravuje návrhy regulací, změny kurikula, obecná doporučení a národní testování. Ministerstvo a Agenturu doplňují Národní programové rady pro jednotlivé obory vzdělání, které konzultují a podporují Národní agenturu v rozvoji a modernizaci odborného vzdělávání. Jako u dalších severovýchodních zemí a těch se zavedeným duálním systémem odborného vzdělávání (box níže) je i ve Švédsku důležitá role sociálních partnerů, tedy zaměstnavatelů a odborů (Cedefop, [2023](#)).

Duální systém vzdělávání se nejčastěji využívá pro profesní/učňovské větve středního vzdělávání. Odpovědnost za vzdělávání žáků nemají pouze školy, ale také zaměstnavatele, s kterými mají školy/stát různé formy smluv. Podíl výuky, který žáci u zaměstnavatelů tráví se mezi zeměmi liší, stejně tak podmínka, zda jsou za praxi placeni či nikoliv. Státem stanovená forma duálního vzdělávání v ČR neexistuje.

Sociální partneři, důležití pro zajištění odborné části přípravy žáků, zahrnují různé aktéry: asociace zaměstnavatelů a podniků, odbory i další asociace zaměstnanců a vzdělávací instituce (školy, výcviková centra). Sociální partneři se sdružují do Národních programových rad, kterých je 12 jako oborů odborného vzdělání.

Každá rada má 8-10 členů (kromě asociací zaměstnavatelů a zaměstnanců se mohou účastnit také státní a regionální aktéři) a setkává se přibližně šestkrát do roka. Programové rady konzultují a navrhnou podněty Národní agentuře pro vzdělávání ohledně kvality, obsahu a organizace středního odborného vzdělání. Díky tomu se propojuje regionální a státní úroveň. Největší důraz se klade na shodu vzdělávání a potřeb pracovního trhu. Národní agentura například předkládá programovým radám návrhy o změnách v kurikulu, které mohou sociální partneři upravovat, nebo naopak prosazovat jejich zrušení (OECD, [2022](#)).

Příliš komplikovaný systém odborného vzdělávání

Střední vzdělávání začíná pro švédské žáky v 16 letech a je tvořeno národními (všeobecné a odborné vzděl.) a úvodními programy (pro nekvalifikované žáky, kteří se chtějí vrátit do národních programů). V roce 2021 studovalo na všeobecných programech 73 % žáků a odborné programy 27 % žáků (Skolverket, [2022](#)), z toho 12,5 % v učňovské větvi (Cedefop, [2023](#))

Všeobecné obory s maturitou mají šest různých variant (gymnasieskola) podle preferovaného oboru (humanitní, technické apod.) a připravují absolventy na vysokoškolské studium. Standardizované testy se nepoužívají a žáci na základě známek. Švédsko klade důraz na dostupnost všeobecného vzdělání a míří do něj většina všech žáků (Eurostat, [2021](#)).

Odborné vzdělávání je členěno do dvanácti oborových skupin. Po dokončení odborného vzdělání mohou žáci pokračovat do vyššího odborného vzdělání požadovaného hlavně po náročnějších profesích ve zdravotnictví, strojírenství nebo ekonomii. Odborné vzdělávání může probíhat na školách ve dvou formách – školní (výuka v praxi nejméně 15 %) nebo učňovské (výuka v praxi nejméně 50 %) (Cedefop, [2021](#)). Absolvování školní nebo učňovské větve určuje, jestli bude student pokračovat na vysoké škole nebo vyšší odborné škole. Zároveň je možné z učňovské větve přestoupit na přípravné studium na vysokou školu.

Z přehledové tabulky je zřejmé, že se Švédsko, podobně jako ČR, potýká s příliš rozvětveným systémem odborného vzdělávání, které se z hlavních oborů větví na jejich další varianty.

Tabulka: Přehled oborů ve Švédsku

Všeobecné obory (skolverket.se, 2011)	Obchod (ekonomie) a administrativa; Umění; Humanitní vědy; Přírodní vědy; Sociální vědy; Technologie.
Skupiny oborů odborného vzdělávání (Cedefop, 2022 , s. 12)	Hotelnictví a turismus; Vytápení, ventilace, klimatizace a údržba budov; Management restaurací a potravinářství; Průmyslové technologie; Rukodělné činnosti; Využití přírodních zdrojů; Obchod a administrativa; Zdravotní a sociální program; Pedagogika; Stavebnictví; Energetika; Doprava.

Duální vzdělávání ve Švédsku

Učňovské vzdělávání na střední škole může začít v prvním, druhém nebo třetím ročníku (záleží na škole a oboru). Od okamžiku zahájení učňovského vzdělávání by jeho polovinu měla tvořit výuka na pracovišti v praxi. Pro každého učně je povinná smlouva o vzdělávání nebo dohoda o učení, která by měla specifikovat obsah a rozsah výuky mimo školu. Smlouvu by měl podepsat učeň, školitel a pracoviště (zaměstnavatel). Za uzavření smlouvy o vzdělávání nebo dohody o vzdělávání odpovídá škola. Pro školu i pracoviště platí stejné učební osnovy. Absolvování vede k získání odborného diplomu s možností pokračovat ve studiu na vyšší odborné škole.

Zaměstnavatelé musí mít jednoho zaměstnance, který vede žáky během praxe. Nemusí mít žádnou kvalifikaci, Národní agentura ale těmto lidem nabízí webové kurzy (v roce 2021 je dokončilo 41 tis. lidí). Pokud má zaměstnavatel kvalifikované průvodce žáků (kteří prošli kurzy na webu nebo na VŠ), dostává od státu grant pro financování těchto pracovníků. Grant je ve výši cca 11 eur na den za každého průvodce. Granty lze získat i na dozdělení zaměstnanců pro výuku žáků.

Školy mohou pro výuku průvodců studentů využít také tzv. Učňovská centra, která nabízí poskytovatelům vzdělání kurzy učitelských dovedností a propojování s dalšími firmami a sociálními partnery (Cedefop, [2023](#)).

Kromě státní úrovně kooperace sociálních partnerů existuje také lokální možnost spolupráce ve formě Lokálních programových rad, které zahrnují lokální aktéry pro konzultování podoby výuky v daných školách v návaznosti na kontext území a tamního trhu práce (tématem k řešení je například umisťování žáků do podniků a firem). Zákon nicméně Lokální rady nereguluje ani neformalizuje jejich agendu a jejich kvalita se liší.

Reformy středního odborného vzdělávání ve Švédsku

Švédské reformy středního odborného vzdělávání byly ze začátku progresivní, postupně se ale vracely k původnímu stavu. Od snahy vytvořit flexibilnější systém se všeobecným základem a důrazem na spolupráci se zaměstnavateli (reformy v roce 1991) se vzdělávací politiky uchylují opět ke striktnímu oddělení všeobecných oborů (vysokoškolské směřování) od oborů učňovských, které slouží jako příprava na jasně dané profese (reformy 2011). Nadále však zůstává zapojení sociálních partnerů a tím se udržuje přijatelná kvalita výuky a obsahu v učňovském školství.

Reforma 1991: Flexibilita a povinné všeobecné předměty pro všechny

V letech 1970–2000 klesaly rozdíly mezi všeobecnou a odbornou větví středních škol. Obě větve poskytovaly základní vybavenost pro studium VŠ. (Thunqvist a kol. [2019](#)).

Reforma z roku 1991 měla za cíl flexibilnější střední odborné vzdělávání s vyšším podílem všeobecného vzdělání. Její autoři nastavili pro všechny žáky středních škol kurikulum obsahující povinné předměty (matematika, švédština, angličtina) na takové úrovni, aby mohl i žák z učiliště pokračovat na vyšší úroveň vzdělání.

Stát se v opatřeních nezaměřoval na změnu kurikula. Tento úkol přenesl na učitele, kteří se měli soustředit na učivo a dovednosti, které preferují zaměstnavatelé. Proto se učitelé na SOŠ nově označovali a školili jako tzv. *profesionální učitele* (self-governing and responsible teacher), aby didakticky zvládali decentralizovaný systém požadovaných cílů a výstupů více aktérů.

Odpovědnost za správu středních škol se přesunula ze státu na municipality. Ty musely nabízet širší výběr oborů odpovídající poptávce žáků. Všechny obory musely obsahovat minimálně 15 % praxe na pracovišti a zároveň zahrnovat jádrové předměty: švédština, angličtina, základy společenských věd, matematika a přírodní vědy.

Reforma 2011: Po dvaceti letech krok zpět

Na konci tisíciletí dochází k politickým sporům. Konzervativci a liberálové se přestávají shodovat na potřebě přibližování akademického a profesního vzdělání. Hovořilo se o

hrozbě snižování kvality přípravy na VŠ a plýtvání zdrojů pro donucení žáků studovat déle než je potřeba (Lundahl a kol. [2010](#)).

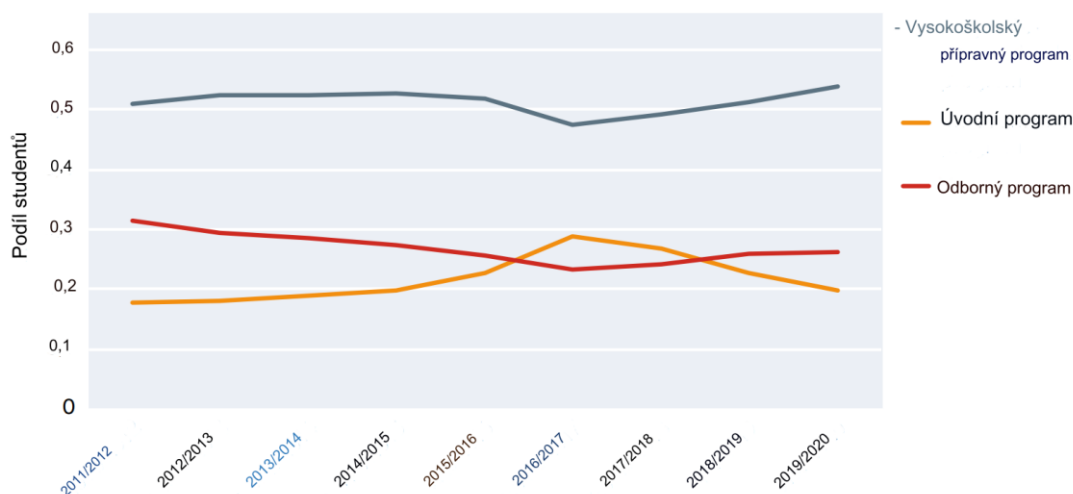
Reforma připravovaná v letech 2006-2011 se proto dá považovat za krok zpět od snahy o vyšší všeobecnost a univerzálnost vzdělání absolventů středních škol. Místo toho prosazuje jasné rozlišení oborů připravujících na profesi a na další studium na VŠ. Zavádí tři hlavní typy škol: všeobecné vzdělání pro přípravu na VŠ, střední odborné vzdělávání a učební obory s důrazem na praxi v oboru.

Schválením reformy se tvoří větší rozdíly mezi předměty SOV a všeobecného vzdělávání, aby se více propojilo odborné vzdělávání s trhem práce. Všeobecné předměty na SOŠ odpovídají charakteru oboru (švédština v průmyslovém oboru je pojmenována *švédština pro průmyslové obory*).

Problematická je snaha zavádět ve velkém měřítku učňovské programy pro zdůraznění rozdělení na akademické a profesní zaměření. Přestává se zohledňovat možnost všech žáků studovat na vysoké škole. Žáci SOŠ a SOU tuto možnost stále mají, nicméně iniciativa pro doplnění látky a všech potřebných předmětů se nechává na nich (podobně jako v českém prostředí máme nastavby s nízkou úspěšností absolventů u maturity).

Výsledky reformy: možnost pokračovat na VŠ je důležitá i pro studenty středních odborných škol

Dopad reformy z roku 1991, které se zaměřovaly na všeobecnost odborného vzdělání a možnosti dalšího vzdělávání, se bohužel špatně sleduje kvůli těžko dostupným statistikám z 90. let. Jeden z grafů v analýze středního školství z roku 2020 (Svenskt Näringsliv, [2020](#)) ukazuje, že zájem o odborné programy po zavedení reformy 1991 postupně klesl na 38 % v roce 1998. Od té doby ale začal stabilně růst a je konstantní až do další reformy z let 2010-2011. Od reformního roku 2010/11 opět klesá zájem o odborné vzdělání z 38 % na 32 % v říjnu 2019 a do roku 2021/22 se nemění (Skolverket, [2022](#)).

zdroj: *Svenskt Näringsliv*, [2020](#)

Můžeme tedy předpokládat, že zatímco reforma roku 1991 po stabilizaci změn zvyšovala zájem o odborné vzdělávání, reforma roku 2011 (zřejmě s přispěním ekonomické krize) žáky z odborného vzdělávání „vyhnala“. Dopady striktnějšího oddělení všeobecné a odborné větve od roku 2011 popisujeme v bodech:

- Úspěch propojení středních škol se zaměstnavateli se lišil podle regionů a záležel na zapojení škol, zaměstnavatelů, odborů, neziskových organizací (Thunqvist, [2015](#)). Proto se nedá cíl reformy „*snížit teoretičnost a propojit svět práce se školami*“, považovat za úspěšný. To dokazuje také minimální nárůst studentů v duálním vzdělávání, který se pohybuje kolem 8 % (Eurostat, [2021](#))
- Odborné vzdělávání se vyrovnává se sníženou prestiží (Thunqvist, [2015](#)). Důvodem mohlo být přerušení automatické možnosti studovat vysokou školu po dokončení odborného vzdělání. Stalo se tak snížením objemu všeobecně vzdělávacích předmětů v odborných školách. Snížení objemu teoretických předmětů pak nenaplnilo očekávání o vyšší míře dokončování (ulehčení), neboť podíl předčasných odchodů ze vzdělávání se ve Švédsku v letech 2011 až 2020 pohybuje mezi lety mezi 6,6 a 7,7 %, zatímco evropský průměr klesl za stejné období přibližně o 4 p.b. Níže citovaný úmysl legislativních změn se tedy nenaplnil:

"Více času bude věnováno výuce předmětů s přímou vazbou na hlavní cíl studia; například studenti v odborném programu budou studovat více odborných předmětů a méně času bude věnováno teoretickým předmětům. To pomůže tomu, aby více studentů dokončilo studium. Aby se získalo více času na odborné předměty, nebudou odborné programy na středních školách automaticky poskytovat nárok na vysokoškolské studium. Všichni studenti však mají právo studovat pro získání základní způsobilosti k vysokoškolskému studiu, a to buď během studia v odborném programu, nebo později ve vzdělávání dospělých." (Regeringskansliet, [2011](#))

- Duální systém, který je ve Švédsku doménou učňovských oborů, se potýká s obtížemi při přenášení odpovědnosti za vzdělávání na zaměstnavatele. Oproti Dánsku švédské školy nedůvěřují tolik zaměstnavatelům, že v rámci výuky na pracovištích dokáží vytvořit adekvátní vzdělávací podmínky, popisuje komparativní studie z roku 2014 (Dobbins & Busemeyer, [2014](#)). Výsledkem je, že všeobecné předměty, odborné předměty a profesní výcvik jsou považovány za oddělené bloky.

V souhrnu Švédsko osciluje mezi snahou o všeobecné a prostupné a celoživotní odborné vzdělávání v reformách z roku 1968 a 1991 a následným omezením těchto priorit změnami v letech 2006-2011. Omezení prostupnosti absolventů středních odborných škol na vysoké školy se snaží změnit návrh zákona z roku [2022](#), který má za cíl nastavit podmínky tak, aby všichni žáci středních odborných škol měli základní předpoklady pro studium VŠ.

Doporučení pro zavedení změn v českém kontextu:

- **Zapojení tzv. sociálních aktérů** (asociace zaměstnavatelů a podniků, odbory a asociace zaměstnanců, vzdělávací instituce) do praktické přípravy žáků a tvorby kurikula, minimálně ve formě podnětů a připomínek.
- **Vytvoření střední úrovně řízení mezi státem a školami** s odpovědností za kvalitu výuky ve školách i u zaměstnavatelů. Setkávání a koordinace se může dít na národní úrovni (asociace zaměstnavatelů, odbory) a na lokální úrovni (regionální zaměstnavatelé, zřizovatelé, školy).
- **Vyvážit poměr všeobecné (akademické) a odborné (profesní) složky učiva** pro flexibilitu a prostupnost absolventů na vysoké školy. Snahy o vyrovnání těchto složek mohou doprovázet argumenty na příliš velkou teoretizaci, odrazování žáků apod. Víme však, že návrat k většímu podílu odborných předmětů na úkor všeobecných nesnížil podíl žáků, kteří studium nedokončili.

Polsko: intenzivní snaha zapojit zaměstnavatele do vzdělávání

autor: Jan Zeman

Polské reformy SOV se vyznačují zaváděním nových nástrojů, např. ukotvuje v zákoně spolupráci škol a zaměstnavatelů a také zajišťuje dostatek příležitostí pro spolupráci škol, zaměstnavatelů a státu, která probíhá prostřednictvím krajských koordinátorů nebo oborových rad.

Proměny polského vzdělávání jsou unikátní také ve změnách povinné školní docházky. V letech 1998-2015 se šest let chodilo na základní školu a následně všichni žáci nastoupili na tříleté všeobecné gymnázium. Od roku 2018 se povinná školní docházka ustálila na roku mateřské školy, osmi letům v základní škole a následné povinnosti vzdělávat se další tři roky u zaměstnavatele, pokud žák nepokračuje ve studiu na střední škole.

Nové obory vznikají po dohodě ministerstev a zástupců zaměstnavatelů

Střední odborné školy mají tři úrovně řízení (Cedefop, [2022](#)):

- a) Národní úroveň zastupuje ministerstvo, jehož role je obdobná jako v ČR, se zaměřuje na vzdělávací politiku a rámcové vzdělávací programy.
- b) Vojvodskou (krajskou) úroveň tvoří úřady, na kterých se působí *Vojvodská školní kuratoria*, která se věnují implementaci legislativy, provádějí na školách inspekce a poskytují pedagogickou supervizi ředitelům škol.
- c) Poslední úrovní jsou okresy, jež se starají o provoz budov.

Do tvorby legislativy a vzdělávacího obsahu se zapojují také asociace a svazy zaměstnavatelů a ministerstvo má k dispozici pro konzultace změn poradní orgán *Radu ředitelů středních odborných škol*.

Polské střední školy se radikálně změnily školním rokem 2016/2017, kdy se zrušila víceletá gymnázia a všechny typy středních škol se prodloužily o jeden rok studia. Od roku 2018 se povinná školní docházka ustálila na roku mateřské školy, osmi letům v základní škole a

následné povinnosti vzdělávat se další tři roky u zaměstnavatele, pokud žák nepokračuje ve studiu na střední škole (Benke, Rachwał, 2022, s. 343, Eurydice, 2024)).

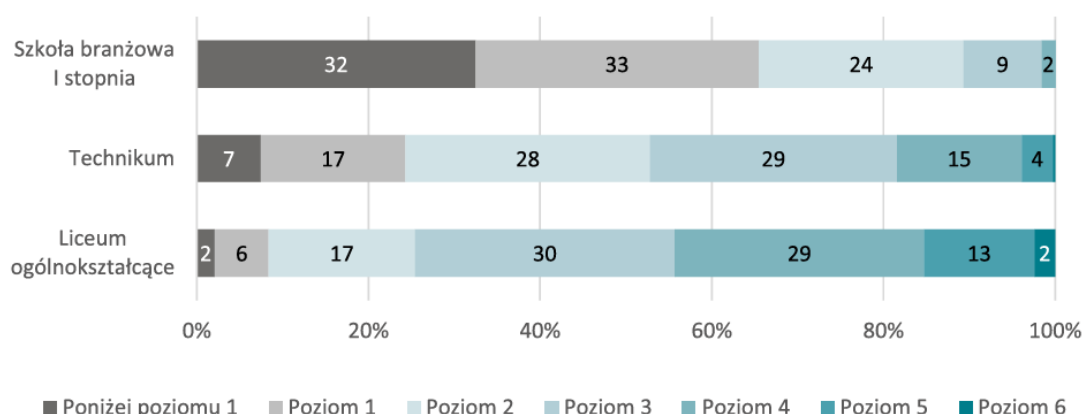
Střední školy se v Polsku dělí na (Cedefop, 2022):

- *Střední všeobecné školy* (liceum ogólnokształcące): čtyřletý program ukončený maturitou nejčastěji volený žáky směřující na vysoké školy.
- *Nižší střední škola* (szkoła branżowa I. stopnia): tříletý program vedoucí k odborné kvalifikaci pro povolání (ekvivalent českých učilišť). Absolventi mohou pokračovat na *vyšší střední školu* nebo se přihlásit do 2. ročníku všeobecné střední školy.
- *Vyšší střední škola* (szkoła branżowa II. stopnia): Nový typ škol od roku 2020/21. Účastníci zde rozvíjí kvalifikaci z nižší střední školy. Studium nabízí také všeobecné předměty v denní nebo kombinované formě (večery, víkendy).
- *Technikum*: Čtyřleté maturitní studium kombinující všeobecné a odborné vzdělávání. Absolventi získávají maturitu a také profesní kvalifikaci, vyšší než absolventi nižší střední školy (učiliště). Technika nejsou tak obecná jako česká lycea a absolventi se mohou věnovat IT, elektrotechnice, ale také knihovnictví nebo oděvům.

Zmíněné hlavní typy doprovází další školy jako například *Vysoké odborné školy sociální práce* (kolegia pracowników służb społecznych) s pomaturitním vysokoškolským tříletým studiem zaměřeného na přípravu sociálních pracovníků. V Polsku nechybí *Vyšší odborné školy* (szkoła policealna) s programy od 1 do 2,5 let vedoucích ke zvýšení profesní kvalifikace.

Výsledky PISA 2022 ukazují, že rozdíly mezi typy škol jsou obdobné jako v Česku. Na učňovské obory nastupují žáci s nejnižšími výsledky.

Graf: Procento polských studentů na konkrétních úrovních čtení s porozuměním v roce 2022 podle typu školy (nižší střední škola, technikum, všeobecné střední školy). Úroveň 1 (Poziom) odpovídá nejnižší úrovni (Instytut Badań Edukacyjnych, 2023)

V roce 2022/23 byl podíl studujících v odborném vzdělávání 56,5 %, všeobecné vzdělání navštěvovalo 43,5 % studentů. V zemi bylo 6 800 středních škol (včetně speciálních škol) s celkem 1 671 200 žáky. Počty a podíly žáků podle typů škol uvádíme v tabulce:

Střední školy a žáci středních škol 2022/23 (GUS, 2023)

Typ školy	Počet škol	Počet žáků	Podíl žáků
Všeobecné střední školy	2 398	726 386	43,5%
Technika	1 861	711 140	42,6%
Nižší střední škola	1 672	195 097	11,7%
Všeobecné umělecké školy	102	14 476	0,9%
Speciální střední školy	560	12 713	0,8%
Vyšší střední škola	226	11 375	0,7%

Základem školních oborů SOV, kterých je v Polsku 223 (psz.praca.gov.pl, 2023), je zákon o jádrovém kurikulu (isap.sejm.gov.pl, 2019) a středním všeobecném kurikulu. Školní obory představují zaměstnání, která mohou absolventi po dokončení školy vykonávat.

Nové školní obory mohou vznikat po dohodě ministerstva školství a ostatních ministrů a zástupců zaměstnavatelů, kterých se nový obor týká. Profesionální sdružení, organizace zaměstnavatelů, sociální partneři a další zúčastněné organizace mohou příslušnému ministrovi předložit své návrhy na zřízení nového povolání. Po schválení následuje tvorba kurikula oboru se zapojením všech relevantních aktérů. Tím lze reagovat na proměny trhu práce.

Duální vzdělávání v Polsku

Po reformě z roku 2019 se v nové formě výuky na učilištích objevují principy duálního vzdělávání. Základem je smlouva mezi školou a zaměstnavatelem, jejíž součástí je také dohoda školy a zaměstnavatele o podmínkách a průběhu vzdělávání. Za praxe mají žáci nárok na mzdu, pokud jej nezruší smlouva. Rozdílem mezi duální a běžnou formou učňovského vzdělávání je, že u zaměstnavatele neprobíhají pouze praxe žáků, ale také výuka některých praktických předmětů, jež by jinak probíhala ve školním prostředí (práce ve školních dílnách apod.). Dohromady tvoří výuka v praxi přibližně 50 % (Cedefop, 2022, Nawrat-Wyras, Ziemiencz, 2024).

V roce 2023/24 se duálně vzdělávalo přibližně 130 tis. žáků u 42 tis. zaměstnavatelů (kongresnfdk.pl, 2023). Největší podíl zapojených byly řemeslné dílny, řemeslnické organizace, cechy a komory působící v každém okrese země.

Motivovat ke studiu v duálním oboru může schválené nařízení vlády (od září 2023), podle něhož žáci ve třetím ročníku studia budou u zaměstnavatele pobírat mzdu přes 700 zlotých

(cca 4100 Kč) hrubého měsíčně. Mladiství zaměstnanci mají ze zákona nárok na odměnu ve třetím roce vzdělávání ve výši 10 % (první rok 8 %, druhý rok 9 %) průměrného výdělku v hospodářství. Ten se vypočítává procentem z průměrné měsíční mzdy v předchozím čtvrtletí.

Stát motivuje zaměstnavatele k účasti na duálním vzdělávání těmito zvýhodněními:

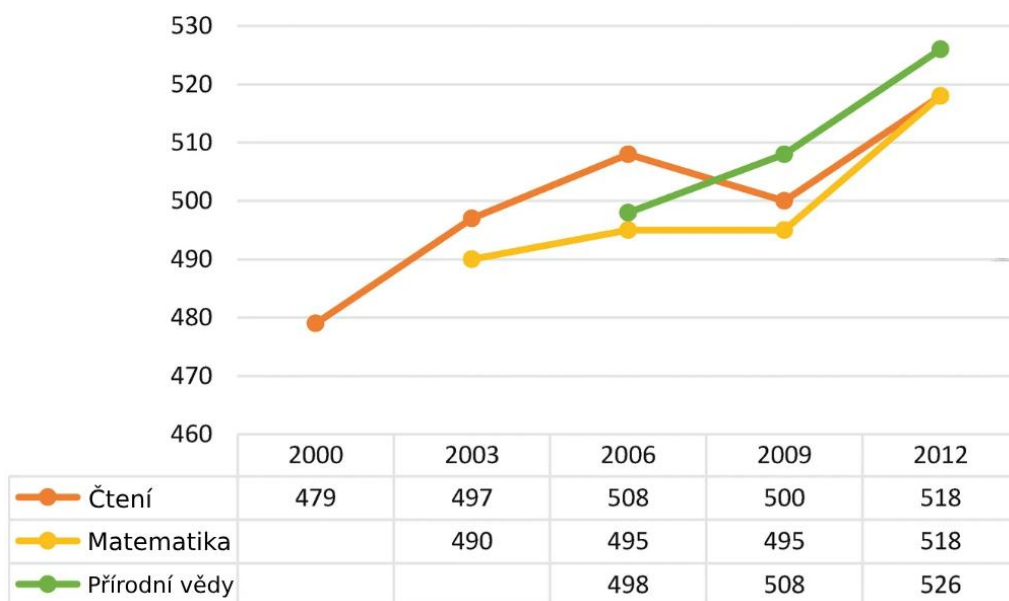
- Proplácení platů školitelů a dodatečné mzdy vyplacené instruktorům.
- Náhrada nákladů na pracovní oděv a nezbytné ochranné prostředky.
- Příspěvek na školení pro vedoucí pracovních stáží.
- Proplácení odměn vedoucím stáží.
- Dotace na mzdu a příspěvek na sociální zabezpečení mladistvého pracovníka po dobu odborného vzdělávání z Fondu práce. Finanční limity náhrady jsou stanoveny každý rok. Některé vysoce poptávané profese mají nadstandardní finanční podporu.

Data z roku 2019 (Cedefop, [2022](#), s. 40) uvádí, že 56 % žádostí o podporu vzdělávání žáků ve firmách pocházelo od malých zaměstnavatelů.

Reformy SOV v Polsku: Prodloužení a opět zkrácení povinného všeobecného studia

Reformy SOV probíhaly během celkových změn školské soustavy mezi roky 1998 a 2015 (Wiśniewski, Zahorska, [2020](#)):

- V roce 1998 prošla Handkeho reforma prodlužující všeobecné vzdělání o jeden rok před výběrem všeobecné nebo odborné vzdělávací dráhy (6 let základní škola, 3 roky všeobecné gymnázium pro všechny žáky). Reforma může být jednou z příčin zlepšení skóre žáků v testech PISA.

zdroj: Wiśniewski, Zahorska, [2020](#)

- V roce 2015 vláda gymnázia zrušila a systém se vrátil k 8 letům ZŠ. Zároveň se prodloužilo studium na středních středních školách o jeden rok (rok všeobecného vzdělání se rozplynul do odborného vzdělání). V roce 2018 se systém vrátil pouze k povinné osmileté základní škole s možností pokračovat na všeobecné nebo odborné školy.

Reforma roku **1998** přinesla také princip jádrového učiva. To osamostatnilo školy v práci s kurikulem, které se muselo držet jen některých požadavků, například: rozvoj soft skills v podobě sociálních kompetencí, sebeorganizace, přizpůsobování se změnám, týmová práce nebo zvládání stresu (Cedefop, [2018](#)).

V roce **2012** byli zavedeny vzdělávací programy založené na tzv. výstupech učení. Systém se stal flexibilnější při změnách profese, protože některé ve podobném oboru (automobilový průmysl, služby, stavebnictví) sdílí stejné kvalifikace, tudíž si absolvent po dostudování jedné školy může pouze doplnit potřebnou kvalifikaci z jiného učebního oboru a mít tak přístup k další profesi (Cedefop, [2018](#)).

V roce **2016** vstoupil v plnou platnost *Integrovaný systém kvalifikací*, který plní evropské standardy a umožňuje vyšší flexibilitu v získávání profesních kvalifikací (atestace) bez ohledu na to za jakých podmínek absolvent potřebné dovednosti získal – nemusí se tak dívat jen ve škole (Cedefop, [2018](#)). Vytváří se tak určitý paradox, protože po této inovaci jsou polští pracovníci ještě lépe dostupní ostatním evropským zemím, kam často odjíždějí za prací.

Mezi lety **2015 a 2019** se Polská agentura pro rozvoj podnikavosti (PARP) snažila o rozšíření spolupráce škol a zaměstnavatelů. Vzniklo 7 oborových rad: IT, finance, stavebnictví, módní a textilní odvětví, zdravotnictví a sociální péče, turismus, automobilová doprava a elektromobilita. Rady se zapojily do úprav zákona platného od listopadu 2018, který do

SOV přináší partnery v podobě zaměstnavatelů, jejich organizací, oborových rad a dalších aktérů. Na zmíněná opatření z velké části financují z evropských projektů s vidinou pozdější převedení do státního financování, pokud se osvědčí (Cedefop, [2023](#)).

V roce 2015 byla definován nový typ odborného vzdělávání - *duální vzdělávání* (popsáno výše v kapitole o duálním vzdělávání). Pro podporu reformy vytvořilo ministerstvo pozice koordinátorů pro spolupráci škol a sociálních partnerů v každé krajské samosprávě.

V roce **2019** začala další fáze reformy SOV, která má podle webu [gov.pl](#) ([2023](#)) zahrnovat následující opatření a aktivity:

- Spolupráce se zaměstnavateli – Proběhlo již 12 seminářů pro 25 odvětví, kterých se zúčastnilo přes půl tisíce zástupců zaměstnavatelů.
- Zapojení zaměstnavatelů do odborného vzdělávání – Povinná spolupráce se může týkat společné tvorby učebních osnov, praktického odborného výcviku, organizace odborné zkoušky nebo vzdělávání učitelů odborného výcviku.
- Rozvoj vzdělávání v podnicích – Studentské stáže se započítávají do doby zaměstnání (nároky zaměstnanců) a dávky pro stážisty jsou zahrnuty do odčitatelných nákladů zaměstnavatelů. To podporuje šíření odborné přípravy v reálných pracovních podmínkách a zavádění učňovských smluv se studenty.
- Neustálé sledování potřeb trhu práce – Od roku 2019 vychází *Prognóza poptávky po zaměstnancích v profesích odborného vzdělávání* na celostátním a krajském trhu práce. Prognóza vychází z veřejných statistik (Ústředního statistického úřadu), údajů Sociální pojišťovny a Informačního systému vzdělávání. Místní samosprávy dostávají zvýšené dotace na vzdělávání pro školy poskytující odbornou přípravu v profesích, po kterých se očekává zvláštní poptávka na trhu práce.

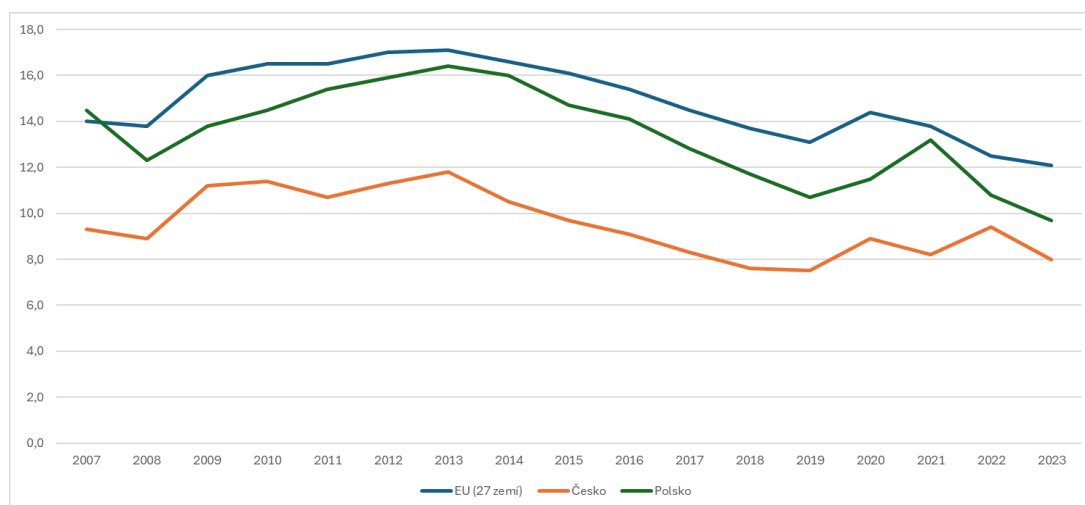
Dopady reforem v Polsku: školy otevřenější firmám

Polské reformy nepřinesly výrazné změny podílu účasti ve středním odborném vzdělání, vytvořily ale zákonné prostředí pro propojování škol a zaměstnavatelů (Cedefop, [2020](#), s. 13).

Reforma z roku 2019 ponoukla zaměstnavatele k vyššímu zapojení do duálního vzdělávání učňů. Z evropských projektů je financována řada nástrojů – oborové rady pro sběr potřeb trhu práce, regionální koordinátoři pro spolupráci škol a zaměstnavatelů a 25 týmů sociálních partnerů (zaměstnavatelské asociace, odbory apod.).

Snaha o propojení škol a zaměstnavatelů se může částečně projevit v nízkém procentu mladistvých mimo vzdělávání a mimo zaměstnání (NEETs), která se od konce covidové krize postupně snižuje a více kopíruje vývoj v Evropské unii, než Česká republika (Eurostat, [2024](#)).

Graf: Mladiství (18-24), kteří nejsou zaměstnáni ani se neúčastní vzdělávání a odborné přípravy (Eurostat, 2024).

Doporučení pro zavedení změn v českém kontextu:

- Legislativně posílit spolupráci středních odborných škol (primárně učilišť) se zaměstnavateli. Zavázat stát k poskytování finanční podpory v podobě proplácení vzdělávání školitelů a jejich času stráveného výukou i mezd zaměstnaným studentům. Využití evropských financí (např. ESF+) pro první fázi změn a budoucí převedení do státního financování.
- Vytvořit státem financovaných krajských koordinátorů pro spolupráci škol a zaměstnavatelů.
- Vnést do systému SOV systém kvalifikací, jejichž prostřednictvím lze získat základy pro výkon více profesí zároveň (prodej, stavebnictví, práce s elektřinou apod.).
- Propojit školy, zaměstnavatele a stát pomocí oborových rad zastřešujících hlavní odvětví (IT, stavebnictví, zdravotnictví, strojírenství aj.). Rady lze zapojit do úprav zákonů i kurikula. Komunikace se zaměstnavateli nemusí být jednostranná, firmy se například mohou státu zavázat k přijímání žáků do duálního vzdělávání.

Nizozemsko: najít vhodnou školu pro každého studenta

autor: Adam Kořínek

Nizozemsko je inspirativní z mnoha důvodů. Jeho poměrně složitá vzdělávací soustava se skládá z mnoha paralelních úrovní tak, aby se našla vhodná škola pro každého studenta. Dále díky mnoha návaznostem poskytuje řadu možností, jak pokračovat do studia vyšší úrovně, přejít z odborné školy na lyceum a z něj na gymnázium, nebo naopak sestoupit na lehčí školu bez nutnosti začínat od začátku. To ve spojení s rozšířeným systémem duálního vzdělávání dělá nizozemské školství atraktivní i pro dospělé, kteří se odborného školství účastní v mnohem větší míře než ve většině ostatních zemí EU.

Odborné vzdělávání, které láká i dospělé

Nizozemské odborné školství řídí několik úrovní, přičemž všechny pracují v rozsáhlých celcích. Ministerstvo školství na národní úrovni spravuje školství především pomocí zákonodárství a financování. Kromě kontroly dlouhodobých záležitostí, jako jsou existující typy škol a struktura systému, řeší Ministerstvo také platy učitelů, financování škol, zajištění kvality, učitelské kompetence nebo spravuje některé zkoušky a přijímací řízení.

Na národní úrovni je podstatná také Organizace pro koordinaci odborného vzdělávání (SBB), která spravuje kvalifikační strukturu odborného školství, její obsah či akreditace. Má 8 dílčích sektorových komor (technologie a inženýrství, péče a sociální péče, hospodářství a administrativa, zemědělství, příroda a životní prostředí, informační a komunikační technologie, obchod a podnikání, pohostinství a cestovní ruch, kultura a média), které zprostředkovávají spolupráci škol a zaměstnavatelů. Školí také zaměstnavatele poskytující výuku nebo zajišťuje monitorování pracovního trhu ([Cedefop](#)).

Nizozemsko má 12 provincií, které mají omezený vliv, primárně zajišťují správu škol (kapacity). Obce pak tvoří rozpočty školství, implementaci legislativy a dohlížení na její dodržování.

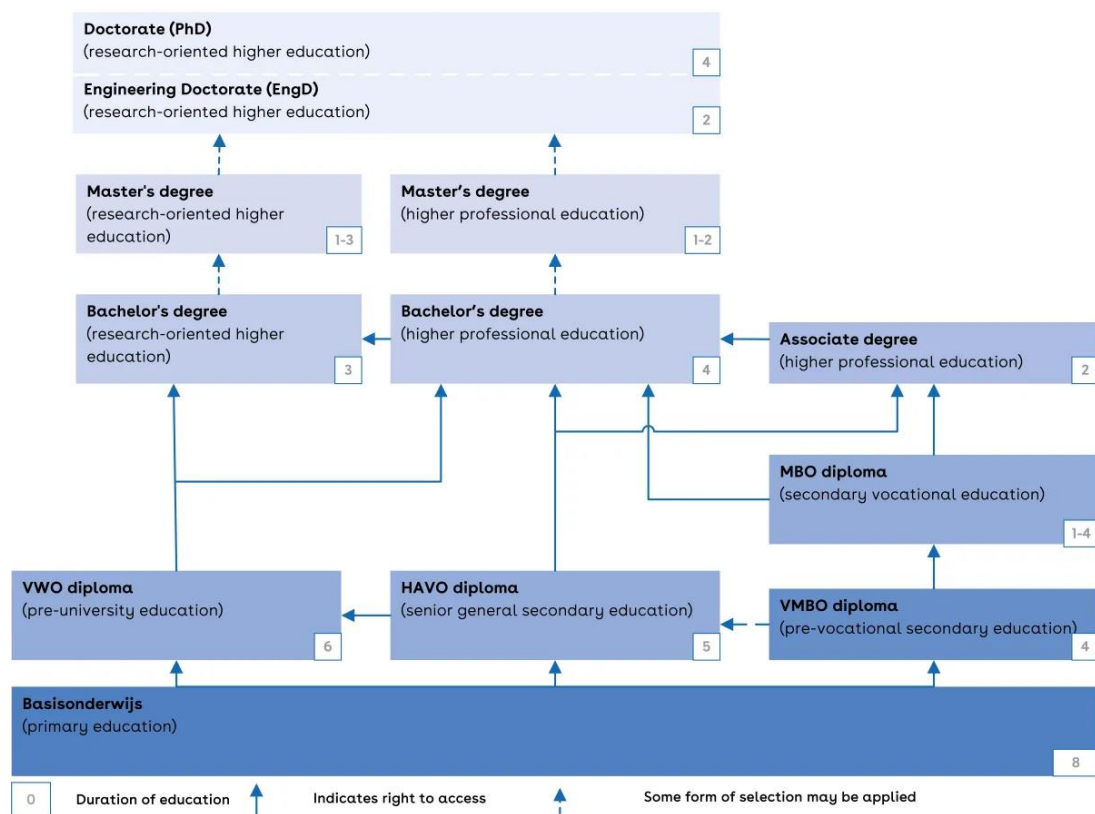
Samotných odborných škol je aktuálně méně jak 60. Nejvýznamnější jsou regionální centra (ROC), kterých je 42, často mají v průměru 12 tisíc žáků a zajišťují široké spektrum oborů. Nizozemsko má dále 10 zemědělských center (AOC), které mají kolem dvou tisíc žáků a pokrývají zemědělské obory, a 11 specializovaných škol, které se vždy soustředí na konkrétní odvětví ([Eurydice](#)).

Struktura nizozemských středních škol je hodně komplexní, ale umožňuje vysokou flexibilitu

V rámci povinná docházka navštěvují žáci v Nizozemsku celkem 14 ročníků od 5 do 18 let. Z toho má základní škola 8 ročníků. Po ní, ve 12 letech, probíhá selekce a žáci mají 3 základní možnosti pokračování (další možností jsou speciální školy pro žáky s poruchami učení):

Typ střední školy	Podíl žáků (2022)	Popis větve
VWO	22 %	Všeobecné SŠ. Jde o šestileté prestižní všeobecné vzdělávání, podobající se českým gymnáziím. Většina absolventů pokračuje na bakalářské studium.
HAVO	23 %	Lycea. Pětileté všeobecné vzdělání, které umožňuje nastoupit na profesní bakalářské studium, nikoliv na běžný bakalář. Jde o kombinaci všeobecných a odborných škol, v Česku jsou nejpodobnější lycea.
VMBO	52 %	Nížší odborné školy, odpovídající 9. - 12. třídě. Existují různé typy podle podílu odborné výuky, obsahově ale spadá pod všeobecné nebo smíšené vzdělávání. Pokračuje se z něj na vyšší odbornou školu.
MBO		Vyšší odborné školy*. Jde o odborné střední školy, odpovídající nejvíce českým učilištím. Dělí se na 4 stupně podle úrovně kvalifikace a z nejvyšší úrovně lze jít na profesní bakalář.

* Vyšší odborné školy neodpovídají pomaturitním českým VOŠ. Jedná se o další stupeň středního vzdělání pro žáky ve věku 16-19 let.

zdroj: Nuffic.nl, 2024

V Nizozemsku je celkem 56 odborných škol (MBO), přičemž počet stále mírně klesá. Celkem je navštěvuje 470 tis. žáků, tedy přibližně 8500 žáků na jednu instituci. V roce 2016 se snížil počet kvalifikací na 176, s jejich možným dělením na 489 profilů.

Třetí ročník se udává, protože mnoho škol má na začátku jeden nebo dva roky smíšené třídy, např. spojená lycea s odbornými, nebo lycea s gymnázii, a až nejpozději do začátku 3. ročníku se žáci rozdělí do konkrétních typů škol.

V prvním ročníku SŠ je v těchto smíšených třídách více než polovina žáků ([Eurydice](#)). Žáci nižších odborných škol si musí do konce druhého ročníku vybrat obor, žáci všeobecných škol si pak do konce 3. ročníku musí vybrat jedno ze čtyř zaměření – příroda a technologie; příroda a zdraví; ekonomie a sociální studia, nebo kultura a sociální studia (O'Donnell, Burgess, 2018). Ještě předtím, na konci základní školy, žák a rodiče dostanou od učitele doporučení, jaká škola by žákovi nejvíce měla vyhovovat. Učitelé doporučují následně: 18 % všeobecné SŠ, 8 % smíšené všeobecné SŠ a lycea, 19 % lycea, 6 % smíšené nižší odborné SŠ a lycea a 46 % nižší odborné školy (O'Donnell, Burgess, 2018).

Gymnázium i lyceum v sobě zahrnují jak nižší, tak vyšší sekundární vzdělávání a jde o všeobecné školy, ačkoliv lyceum vede k titulu profesního bakaláře. Zatímco běžný bakalář (WO) odpovídá tomu českému, profesní bakalář (HBO) trvá 4 roky.

Na běžného bakaláře v Nizozemsku může teoreticky nastoupit kdokoliv starší 21 let, pokud úspěšně složí test *Colloquium doctum* obtížností odpovídající 6. ročníku gymnázia.

Zároveň, pokud se již student dostane na profesního bakaláře, po dokončení prvního ročníku studia (tzv. propaedeuse) může nastoupit do běžného bakalářského studia.

Duální vzdělávání v Nizozemsku

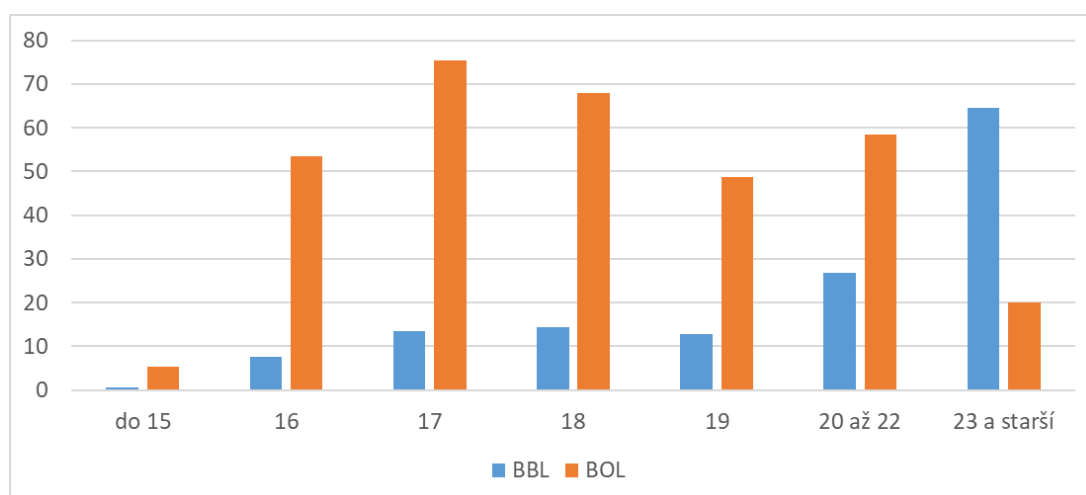
V Nizozemsku jsou dvě podoby praktické výuky na odborných školách MBO. Duální vzdělávání ve školách (**BOL**) a duální vzdělávání ve firmách (**BBL**). V duálním vzdělávání (BBL) tvoří alespoň 60 % výuky praxe, zatímco v BOL pouze 20-59 %. Praxe může být organizována školou nebo spolupracujícím zaměstnavatelem.

Typická podoba dvou typů duálního vzdělávání:

- BOL:** Žáci jsou 4 dny v týdnu ve škole a 1 den na praxi (školní/firemní). V BOL jste primárně student, několik dní denně trávíte ve škole a k tomu máte jednu nebo více stáží.
- BBL:** Žáci jsou 4 dny u zaměstnavatele a jeden den ve škole. V BBL jste primárně zaměstnanec a k tomu jeden den v týdnu trávíte ve škole. Obě dvě cesty ovšem vedou ke stejné kvalifikaci.

U mladších žáků je běžnější duální vzdělávání ve škole (BOL), naopak duální vzdělávání ve firmě (BBL) začíná převažuje u dospělých studentů starších 23 let. Poměry zobrazuje graf níže. Graf zároveň ilustruje poměrně velkou účast dospělých na odborném vzdělávání v Nizozemsku díky časté praxi firem, které využívají duální vzdělávání BBL s převažující praxí u zaměstnavatele k *upskillování* svých zaměstnanců. Duální vzdělávání ve firmě (BBL) tak celkem využívá přibližně 30 % žáků MBO (Cedefop, [2023](#)).

Studenti odborných škol (MBO) dle typu studia a věku, v tisících (ocwincijfers.nl, Studenten in het mbo, naar leeftijd, [2023](#))

Organizace pro kooperaci odborného vzdělávání a trhu práce (SBB) plní funkci tripartitní a koordinuje spolupráci státu, zaměstnavatelů a škol. Kromě toho rozvíjí a udržuje

kvalifikační strukturu, zajišťuje výzkum a informace ohledně trhu práce či efektivnosti odborných oborů a také plní poradní funkci pro ministerstvo školství ohledně propojování odborného vzdělávání a trhu práce (Broek, [2022](#)). SBB dále uděluje zaměstnavatelům oprávnění organizovat praktickou výuku a udržuje jejich [seznam](#), kde může zájemce vyhledávat pracovní pozice spojené se studiem v duálním systému ([Eurydice](#)).

Postavení zaměstnavatelů se za posledních 40 let značně proměnilo. Do roku 1996 organizovali odborné vzdělávání zaměstnavatelé. Rozlišovala se nynější BOL a tehdejší “učňovská větev” (apprenticeship). Z té se v roce 1996 stal školní duální systém BBL. Zároveň měla oborová centra napojená na zaměstnavatele, která do té doby odborné vzdělávání poskytovala, na starost pouze supervizi na vzdělávání u jednotlivých zaměstnavatelů. To vedlo k tomu, že se v roce 1996 celkově snížil vliv zaměstnavatelů na odborné školství. Později, v roce 2015, se vliv zaměstnavatelů dále oslabil, když se oborová centra sloučila v jednu tripartitní instituci SBB, která reprezentuje školy, stát a zaměstnavatele.

Slučováním škol do větších celků se zvýšil jak jejich vliv, tak schopnost se zaměstnavateli spolupracovat. Spolupráci zaměstnavatelů se školami umožňuje i flexibilní struktura kvalifikací s volitelnými moduly, která dovoluje přizpůsobit studijní obor lokálním potřebám. Celkově se role zaměstnavatelů silně proměňovala, zůstávají však důležitými aktéry jak při určování směru odborného školství a kvalifikací, tak v poskytování praktické výuky (Broek, [2022](#)).

Žáci v duálním systému mají zákonem garantovanou minimální mzdu podle svého věku. Ta začíná na 470 EUR měsíčně u patnáctiletých, od 21 let je pak 1330 EUR. Často je navíc vyšší díky kolektivním smlouvám v jednotlivých odvětvích, které berou v potaz i ročník.

Tyto minimální mzdy se tedy odlišují od běžné minimální mzdy. Odměna se obvykle uděluje i za čas strávený ve škole, podrobnosti ale často určuje právě kolektivní smlouva v daném odvětví.

Mzdu platí zaměstnavatel, kterému mu stát částečně kompenzuje dotacemi až do výše 2700 EUR ročně na žáka. V některých odvětvích existují dodatečné dotace, například v elektrotechnice až 2500 EUR na žáka ročně s bonusem 1000 EUR při dokončení studia. Zaměstnavatelé také mohou dostat dotaci 1000 EUR na školení lektorů praktické výuky.

Reformy v Nizozemsku: slučování škol a atraktivnější kvalifikace

Do devadesátých let v Nizozemsku veřejně dostupné odborné vzdělávání neexistovalo – poskytovali jej pouze soukromí aktéry pro potřeby zaměstnavatelů.

V roce **1996** spustil větší reformy zákon o odborných školách, který představil strukturu oborů a kvalifikací, poskytl školám velkou autonomii s podmínkou následování klíčových kompetencí a rozdělil odborné vzdělávání na školní a praktickou větev, podle podílu praxe na výuce. Šlo tak o první jednotnou úpravu odborného školství (Broek, [2022](#)) v zemi.

Součástí reformy kolem devadesátých let bylo také slučování malých škol, které probíhalo už před rokem 1996 pod tlakem silících regulací, potřeby udržet krok s trhem práce a také kvůli financování. Počet odborných škol se na počátku drasticky snížil mezi roky 1986 a 1991 ze 350 na 143 institucí.

V devadesátých letech vznikla také správa středních škol na úrovni mezi školami, státem a zaměstnavateli. Nově vzniklý systém začalo řídit 42 regionálních řídicích středisek, pod které spadá většina typů odborných škol včetně vzdělávání dospělých ([Broek II](#)). Řídící střediska mají v systému roli:

- přizpůsobování nabídky oborů,
- tvorby kurikula oborů,
- organizace výuky,
- zajišťování praktické výuky.

Do roku 1996 pak počet odborných škol klesl na 207. V současnosti je odborných škol méně než 60, v průměru má každá 8,5 tisíce žáků ([Statline NL](#)).

Slučování do větších celků školám umožnilo lépe spolupracovat se zaměstnavateli a reagovat na regionální potřeby. Největší je ROC Amsterdam s více než 36 tisíci žáků, která nabízí přes 300 oborů. Dělí se na 9 dílčích škol podle sektorového zaměření, z nichž každá má jednu až pět budov. Například v Praze studuje učiliště jen čtvrtina žáků (9 tisíc), přesto máme 39 samostatných škol.

Důležitou součástí reformy byla nová struktura kvalifikací, jejímž cílem bylo sladit obsah výuky s poptávkou trhu práce. Jednotné kvalifikace měly zvýšit podporu odborného školství zaměstnavateli a motivovat je, aby investovali do odborného vzdělávání.

V roce **2016** vyvrcholily reformy novelizací zákona o odborném školství. Opět se změnila struktura kvalifikací – více než 30 dosavadních studijních programů nahradilo 10 profilů, které umožňují obsah studia přizpůsobit. Cílem bylo, aby kvalifikace lépe odpovídaly trhu práce, byly flexibilnější, umožnily reagovat na regionální potřeby a byly atraktivnější pro žáky.

V nové struktuře se každý studijní obor skládá z obecné části, odborné části a z volitelných modulů:

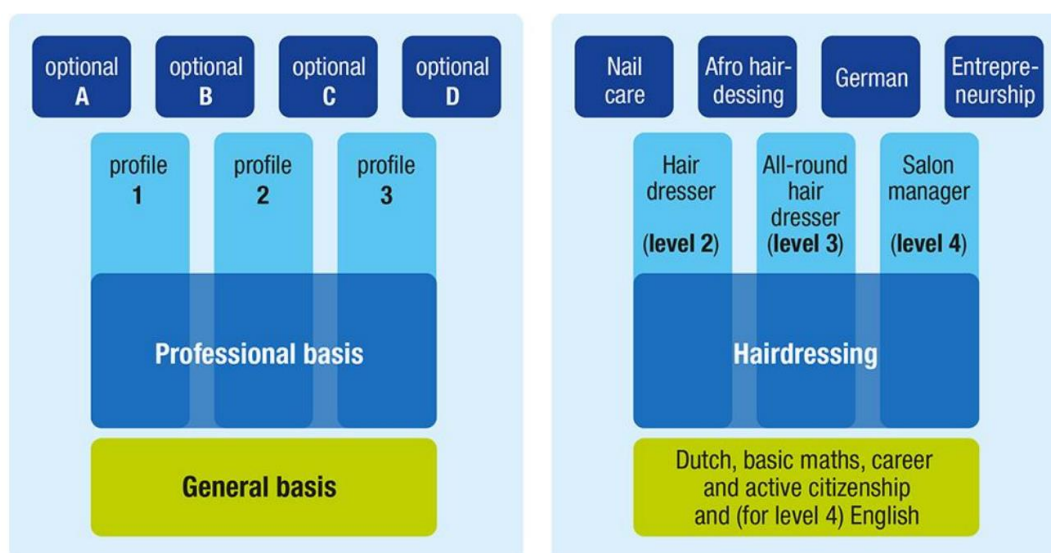
- 1) **Obecná část** je společná pro všechny obory, obsahem je nizozemština, matematika nebo angličtina.
- 2) **Odborná část** pak definuje daný obor. Existuje celkem 10 oborových větví, jako je stavebnictví, služby či technologie. Samotná odborná část profilu se skládá ze dvou dílčích částí:
 - a) *základní odborná část* (professional basis), jež definuje do jaké oborové větve spadá a je společná pro všechny, kteří v daném oboru studují

b) *profilační modul* (profile) přizpůsobuje studium na dané škole lokálním potřebám či úrovni vzdělávání (podle úrovně MBO).

3) **Volitelné moduly** jsou pouze nadstavba základní kvalifikace a umožňují zvýšit relevanci daného vzdělání na pracovním trhu vzhledem k jeho poptávce a potřebám. Nabízejí je jen některé kvalifikace.

Po redukci množství kvalifikací o čtvrtinu v roce 2016 zůstává celkem 176 kvalifikací a 489 upřesňujících profilačních modulů (Cedefop, 2016, s. 47). Schéma obecné části, odborné části, profilačních modulů a volitelných modulů zobrazuje příklad studia kadeřnictví (Cedefop, 2016, s. 48):

Figure 20. **Upper secondary VET qualifications in the new qualification structure – hairdressing example**

Novelizaci roku 2016 doprovázelo navýšení financování odborných škol na podporu spolupráce se zaměstnavateli, vylepšování obsahu oborů pro lepší uplatnění na trhu práce a také finanční incentivy pro zaměstnavatele, aby nabízeli více a lepší učňovské pozice.

Součástí reformy v roce 2016 bylo přenesení veškeré odpovědnosti za akreditování a školení zaměstnavatelů poskytujících praxi a také odpovědnosti za národní strukturu kvalifikací ze 17 oborových center na jednotnou tripartitní instituci SBB, která zastupuje zaměstnavatele, školy i stát.

Doporučení pro zavedení změn v českém kontextu

- Proměnit oborovou strukturu tak, aby existoval společný všeobecný základ, na který postupně navazuje odborné vzdělávání.
- Zavést systém kariérního poradenství, kde každý žák na konci ZŠ dostane doporučení, na jakou školu by měl pokračovat.

- Zavést možnost pro žáky mimo proud všeobecného vzdělávání (gymnázia) začínat střední školu ve třídě s kombinovanou výukou všeobecných předmětů a základních odborných předmětů, kde by měli 2 roky na to, aby se vyprofilovali do jedné ze studijních drah (studium s maturitou, učiliště s praxí u zaměstnavatele apod.). Toto opatření zjemňuje selektivnost vzdělávání.
- Střední školy uspořádat do větších celků. V Nizozemsku se obvykle skládají z několika kampusů ve velkých městech, podobných vysokým školám. V ČR by nemusela být velká města podmínkou. Slučování ulehčuje řízení, administrativu či spolupráci se zaměstnavateli.
- Přizpůsobit odborné školství vzdělávání dospělých. Nabídka mnoha různých úrovní kvalifikace spolu s rozvinutým duálním systémem podporuje upskilling a rekvalifikaci dospělých – Nizozemsko má proto násobně vyšší účast dospělých na vzdělávání.

Rakousko: pestrá nabídka škol a inspirativní učňovské vzdělávání

autor: Kateřina Motyčková

Rakouské střední školství je specifické z několika důvodů. Vzdělávání je zde povinné do 18 let a přestože je nabídka škol velmi pestrá (různě členěná gymnázia i odborné školy), mezi žáky je nejpopulárnější varianta všeobecného a pětiletého odborného vzdělávání. Inspirativní částí SOV je funkční duální systém vzdělávání. Týká se především žáků učilišť, kteří díky němu stráví kolem 80 % studia v praxi u zaměstnavatelů, jež jsou finančně podporováni státem.

Zemědělství, zdravotnictví i hospodářství – rakouské školy řídí více resortů

V Rakousku spravuje střední školy několik institucí. Rámcové vzdělávací programy, přípravu školské legislativy nebo další vzdělávání pedagogických pracovníků zajišťuje ministerstvo školství. Odborné vzdělávání v oblasti zemědělství a lesnictví řídí ministerstvo zemědělství a za vzdělávací programy v oblasti zdravotnictví je zodpovědné ministerstvo zdravotnictví.

Pro Rakousko je typické duální odborné vzdělávání na středních školách, které má na starosti spolu s ministerstvem školství také ministerstvo hospodářství. Na chodu vzdělávacího systému se rovněž podílí sociální partneři a samotné spolkové země. Sociální partneři mají zásadní vliv na strukturu a obsah učňovského vzdělávání díky svému působení v poradních sborech. (Cedefop, [2021](#))

Co se týče všeobecného vzdělání, mohou žáci nastoupit na osmiletá či čtyřletá gymnázia. Gymnázia se mohou zaměřovat na jazyky, humanitní a umělecké obory, přírodní vědy a matematiku (tzv. *Realgymnasium*) či na ekonomiku a praktické dovednosti (*Wirtschaftskundliches Realgymnasium*). Jediné čtyřleté všeobecné studium je *Oberstrufenrealgymnasium*, které se zaměřuje na jazykový, vědecký a umělecko-kreativní vzdělávání. Studium na gymnáziu se ukončuje maturitní zkouškou (Reifeprüfung, Matura). (Bundesministerium, [2022](#), s. 30-31)

Odborných oborů si žáci v Rakousku mohou vybrat až 230 (Cedefop, [2021](#)) z následujících odvětví (Bundesministerium, [2022](#), s. 34):

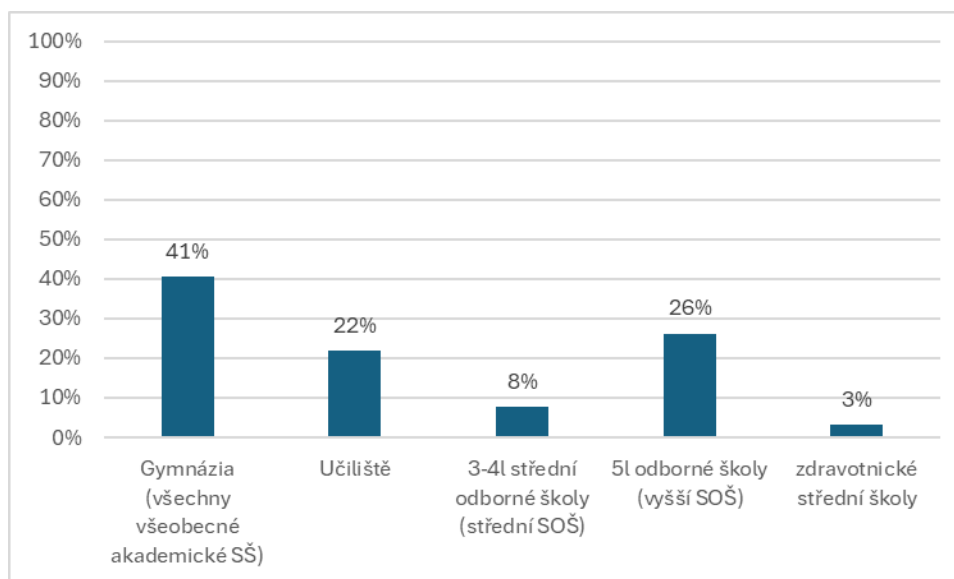
- Výstavba
- Kancelář, administrativa, organizace
- Chemie
- Tisk, fotografie, grafika, zpracování papíru
- Elektrotechnika, elektronika
- Gastronomie
- Zdraví a osobní péče
- Obchod
- Dřevo, sklo, hlína
- Informační a komunikační technologie
- Potraviny a luxusní potraviny
- Technologie kovů a strojírenství
- Textil, móda, kůže
- Zvířata a rostliny
- Doprava a skladování

Po dokončení základního vzdělání se žáci mohou na vyšší sekundární úrovni vzdělávání vydat celkem čtyřmi možnými cestami odborného vzdělávání a přípravy, z nichž některé umožňují následně pokračovat ve studiu na vysokých školách:

1. **Jednoleté nebo dvouleté předběžné odborné vzdělávání a příprava (Polytechnische Schule – PTSD)**, kde žáci získají všeobecné vzdělání a základní odborné dovednosti a připravují se na další odborné vzdělávání či na jednoduchá zaměstnání. (ISCED 341; *berufsbildende mittlere Schule – BMS, ISCED 351*)
2. **Tři – až čtyřleté odborné vzdělávání, (Berufsbildende mittlere Schule - BMS, ISCED 354)**, kde studentky a studenti prohlubují všeobecné vzdělání a získávají příslušné profesní kompetence a kvalifikace pro výkon zaměstnání na střední úrovni. Po dostudování mohou žáci absolvovat ještě doplňkový program a složit zkoušku (Berufsreifeprüfung), pokud je jejich původní odborné vzdělání automaticky nekvalifikuje pro studium na vysokých školách. Po složení této zkoušky mohou nastoupit na vysokoškolské studium nastoupit. (ISCED 354, EQF 4)
3. **Pětileté odborné vzdělávání (Berufsbildende höhere Schule - BHS)** nabízí odbornou přípravu související se zvoleným povoláním, ale i všeobecné vzdělání. Toto odborné vzdělávání vede ke dvojí kvalifikaci. Žáci na konci studia skládají zkoušku [Reife- und Diplomprüfung](#). Po jejím úspěšném složení mohou vykonávat vedoucí pozice ve vystudovaném oboru a mají přístup k vysokoškolskému vzdělání. (*berufsbildende höhere Schule – BHS, ISCED 354-554, EQF 5*)
4. **Programy připravující na profese pečovatelských a zdravotnických asistentů a další povolání ve zdravotnictví.** Kvalifikace specializované a všeobecné zdravotní sestry nově povýšili na úroveň bakalářského studia. (ISCED 351, ISCED 353, ISCED 454) (Cedefop, [2021](#))

Vyjádření podílů žáků jednotlivých typů škol je pouze orientační, protože délka studia jednotlivých oborů se může lišit.

Graf: Podíly žáků na středních školách v roce 2023 (statistik.at, 2023)

Lidé s již ukončeným počátečním odborným vzděláním se následně mohou vydat ještě cestou navazující učňovské přípravy, která funguje na duálním principu a vede ke kvalifikaci na úrovni střední školy (bez maturity). Absolventi se mohou kvalifikovat například jako mistr řemesla nebo po dalších zkouškách získat přístup k terciárnímu vzdělání v příbuzném oboru. Absolvováním zkoušky *Berufsreifeprüfung* nebo doplňkového programu mohou také získat přístup k všeobecnému vysokoškolskému vzdělání. (ISCED 354, EQF 4) (Cedefop, 2021)

Pro úspěšné ukončení učňovského oboru musí žáci složit učňovskou zkoušku, která se skládá z jedné praktické a jedné teoretické zkoušky (písemné a ústní). Po úspěšném složení závěrečné učňovské zkoušky jsou k dispozici další kvalifikace, kterými jsou (Bundesministerium, 2022, s. 34-35):

- řemeslnická zkouška na řemeslo s vynecháním částí zkoušky,
- zkouška způsobilosti pro jinou regulovanou živnost,
- již zmiňovaná odborná zkouška *Reifeprüfung* za účelem přístupu k dalšímu studiu.

V roce 2020 více než polovina (51,5 %) osob ve věku 25 až 64 let získala v Rakousku kvalifikaci ve vzdělávacím programu na úrovni ISCED 3 nebo 4. (Cedefop, 2021)

Přímý přístup k vysokoškolskému vzdělání mají žáci studující všeobecné střední školy (Gymnázium, Realgymnasium) a pětileté střední odborné školy (BHS). Přístup k vysokoškolským programům lze získat i z ostatních vzdělávacích drah (kromě *Polytechnische Schule*) složením zkoušky *Berufsreifeprüfung* (BRP) během učňovského výcviku a nebo po něm (Ministerstvo školství, 2022).

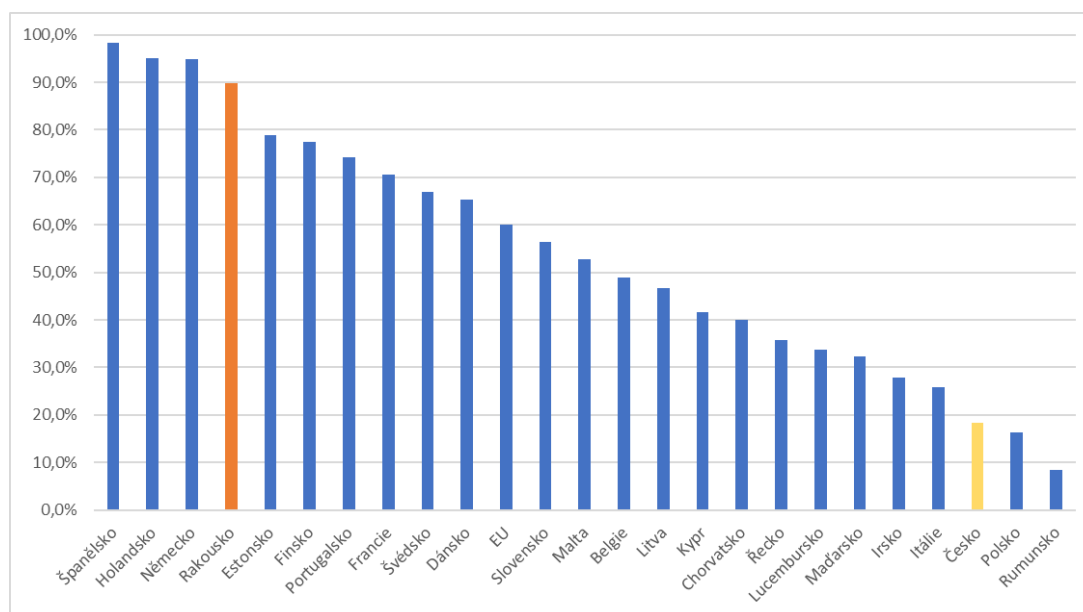
Od roku 2008 funguje systém tzv. „učení s maturitou“ (*Lehre und Matura*), který umožňuje učňům získat *Berufsreifeprüfung* (BRP) souběžně s jejich učňovskou přípravou. (Cedefop, 2023). V roce 2022/23 studovalo vysokou školu 6770 studentů, kteří po odborném

(učňovském) vzdělání složili zkoušku BRP. Pro srovnání, z pětiletých středních škol s maturitní zkouškou to bylo 56,6 tis. (Statistik Austria, [2024](#), tabulka 2.3.1.3)

Duální vzdělávání jako standard středního odborného vzdělání

V Rakousku je podstatnou součástí odborného vzdělávání i praxe ve firmách. Nejvíce ji využívají studenti v učňovské přípravě, kteří stráví přibližně 80 % času studia vzděláváním u zaměstnavatelů. U žáků oblíbené pětileté SOŠ je vzdělávání v praxi vyčleněno přibližně 30 % (Cedefop, [2021](#)). Rakousko má v rámci Evropy jeden z nejvyšších podílů žáků (90 %), kteří alespoň jeden měsíc středoškolského studia vzdělávají u zaměstnavatelů. V Česku se jedná pouze o 18 % žáků.

Graf: Podíl 20-34letých, kteří měli pracovní zkušenost v délce alespoň 1 měsíce v rámci osnov a absolvovali střední odborné vzdělávání v posledních třech letech (Eurostat, [2022](#)).

Odborné vzdělávání ve školách se také orientuje na praktickou výuku, studenti se učí v dílnách, laboratořích, školících restauracích či cvičných firmách a mají povinné praxe. Spolupráce škol a firem je patrná i při skládání závěrečných zkoušek – např. ve výše popisovaném pětiletém odborném výcviku (BHS) na konci studia, u období české maturity, zadává projektový/diplomový úkol studentovi právě firma či škola ve spolupráci s firmou.

Počet učňů vzdělávaných v rámci duálního vzdělávání ve firmách závisí na poptávce jednotlivých firem. Firma vždy uzavírá s učněm tzv. smlouvu o školení. (Cedefop, [2021](#)) Pokud je učeň nezletilý, je nutný souhlas jeho zákonných zástupců (ibw Austria – Research and Development in VET, [2016](#), s. 35).

Finance v duálním vzdělávání – výdaje, platy, příspěvky státu

Duální vzdělávání stojí stát 170-500 tis. Kč na osobu podle typu školy a praktického vzdělání (Dornmayr, Löffler, 2022, s. 223). Učňové dostávají za svou práci zapláceno, jedná se o pevně stanovenou částku, v průměru o 1 000 Eur měsíčně. Kromě běžných 12 platů dostávají učni, stejně jako jiní zaměstnanci, ještě dva platy navíc – za letní a vánoční prázdniny. Mzdy vyplácí zaměstnavatel. Stát platí sociální pojištění učňů, jedná se o 28,55 % ročního hrubého příjmu učně.

Zaměstnavatel zároveň prostřednictvím státní dotace získá celkem cca 15 % celkové odměny učňů. Lze tedy předpokládat, že stát na mzdy učňů z této dotace nepřímo přispívá. (Cedefop, [nedatováno](#)) Zaměstnavatelé ale navíc sami platí náklady na vybavení a materiál a mzdy pro instruktory. Vybavení odborných škol, jako jsou různé stroje či učební materiály, hradí v Rakousku provincie. Náklady na učitele hradí z poloviny federální vláda a z poloviny provincie. (ibw Austria – Research and Development in VET, [2016](#), s. 30)

Odpovědnosti a oprávnění v duálním systému

Odpovědnosti v duálním systému vzdělávání jsou rozděleny následovně (ibw Austria – Research and Development in VET, [2016](#)):

- **Federální ministerstvo pro vědu, výzkum a hospodářství** (Bundesministerium für Wissenschaft, Forschung und Österreich Wirtschaft) je odpovědné za práci učňů ve firmách.
- **Federální ministerstvo školství a výzkumu** (Bundesministerium für Bildung und Forschung) zodpovídá za část výuky ve školách.
- **Federální poradní sbor pro učňovství** (Bundes-Berufsausbildungsbeirat), jehož součástí jsou sociální partneři, poskytuje federálnímu ministerstvu pro vědu, výzkum a hospodářství rady a odborné zprávy.
- **Učňovské úřady hospodářských komor** (na úrovni provincií) jsou odpovědné za správu vzdělávání učňů v podnicích, tuto odpovědnost jim dává již zmiňované federální ministerstvo pro vědu, výzkum a hospodářství. Tyto úřady kontrolují, zda je firma vhodná pro vzdělávání, evidují učňovské smlouvy a řeší závěrečné zkoušky (ibw Austria – Research and Development in VET, [2016](#), s. 25).
- **Krajští školní inspektoři** kontrolují plnění federálních požadavků na vzdělávání (ibw Austria – Research and Development in VET, [2016](#), s. 36).

Pokud chce být firma součástí duálního vzdělávání, musí podat žádost o posouzení vhodnosti regionálnímu učňovskému úřadu hospodářské komory, která tuto žádost posoudí spolu s Komorou práce (Chamber of Labour). Společnost musí splňovat několik kritérií:

- Musí mít dle zákona o regulaci obchodu, obchodu a průmyslu (Gewerbeordnung) společnost oprávnění k provádění činností, na které se bude zaměřovat školení.

- Nastavení a provoz společnosti musí umožňovat vyučovat všechny znalosti a dovednosti obsažené v pracovním profilu (výjimku mají tzv. tréninkové aliance).
- Ve společnosti musí být k dispozici dostatečný počet školitelů s vhodnými oborovými a pedagogickými kompetencemi.

Pokud Komora žádosti vyhoví, obdrží společnost tzv. prohlášení o akreditaci (Feststellungsbescheid) (ibw Austria – Research and Development in VET, [2016](#), s. 34).

Jednotlivec, který se chce stát instruktorem učňů ve firmách, musí u příslušného učňovského úřadu hospodářské komory prokázat, že má odborné znalosti pro školení a rovněž pedagogické, metodické i právní znalosti. Tyto znalosti může získat celkem třemi cestami:

- **Zkouška instruktora počátečního odborného vzdělávání a přípravy**, kterou lze složit jako součást mistrovské zkoušky či kvalifikační zkoušky, anebo jako samostatnou zkoušku před zkušební komisí. Na zkoušku se lze připravit na přípravných kurzech.
- **Kurz instruktora počátečního odborného vzdělávání a přípravy**, který trvá nejméně 40 vyučovacími hodinami a je zakončen pohovorem s odborníkem.
- **Nahrazením jinou zkouškou.** Federální ministerstvo pro vědu, výzkum a hospodářství na základě vyhlášky stanovilo několik zkoušek, jimiž lze výše zmíněnou zkoušku nahradit. (ibw Austria – Research and Development in VET, [2016](#), s. 50-51)

Rakouské reformy: povinné vzdělávání do 18 let a odborné vysoké školy

Důležitým datem pro popis reforem školství v Rakousku je rok 1962, kdy školský zákon reorganizoval rakouský vzdělávací systém. Zákon prodloužil povinnou školní docházku na devět let a rovněž zavedl povinné vzdělávání budoucích učitelů na pedagogických školách (*Pädagogische Akademien*) (Federal Ministry Republic of Austria, [nedatováno](#)). V 70. letech 20. století probíhaly reformy vysokých škol, na jejichž základě se vysoké školy otevřely širšímu okruhu obyvatel (Cedefop, [2019](#), s. 12).

Od roku 2009 do akademického roku 2017/2018 se zaváděly nové střední školy, které nahradily střední všeobecně vzdělávací školy. (Federal Ministry Republic of Austria, [nedatováno](#))

V roce 2014 začaly působit tzv. Berufsakademien, na kterých mohou studovat jednotlivci s ukončeným odborným vzděláním a pracovními zkušenostmi. Jejich studium trvá 4 semestry a završuje ho získání magisterského titulu. Existují však obavy, že studenti bez všeobecných znalostí na vyšší úrovni (např. v matematice) získávají magisterský titul příliš rychle (Cedefop, [2019](#), s. 12-13).

Od roku 2018 platí povinnost vzdělávat se do 18 let. Žáci, kteří ukončí základní vzdělání v 15 letech nyní musí absolvovat nějakou formu vzdělávání, až dokud nedosáhnou věku 18

let. Zákon také zavádí pokutu pro rodiče, jejichž děti tuto povinnost nedodrží (Cedefop, [2018](#), s. 16). Reforma zároveň přinesla možnost získat odborné vzdělání prostřednictvím veřejné služby zaměstnanosti Rakousko (AMS) pro mladé nezaměstnané ve věku 19 až 25 let, kteří mají ukončeno pouze základní vzdělání (Cedefop, [2018](#), s. 17).

Doporučení pro zavedení změn v českém kontextu

- **Zavést duální vzdělávání do školského systému** pro lepší provázání vzdělání s pracovním trhem. Stát může podobně jako v Rakousku přispívat prostřednictvím dotací zaměstnavatelům na náklady spojené se vzděláváním učňů.
- **Zapojení tzv. sociálních partnerů** do praktické přípravy žáků. Sociální partneři by měli mít vliv na strukturu a obsah učňovského vzdělávání, například jako součást poradních orgánů na úrovni státu nebo krajů.
- **Větší diverzifikace vysokoškolského vzdělávání.** V Rakousku existují i tzv. odborné vysoké školy (Fachhochschulen), které rozvíjejí odborné vzdělání na terciální úrovni.
- **Zavést povinné vzdělávání do 18 let.** Žáci, kteří absolvovali pouze základní vzdělání, mají nižší uplatnění na trhu práce. Další vzdělání do 18 let by s tímto problémem mohlo pomoci.